

 <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1849>

Citation: Semerci, F., Serin, H. & Parlak, S. (2020). 13. yy. Anadolu Selçuklu mescitlerinin cephesel ve mekânsal kalite analizi: Konya örneği. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(53), 1034-1052.

Doç. Dr. Fatih SEMERCİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya / TÜRKİYE,

 0000-0002-1017-5141

Yük. Lisans Öğrencisi Hacer SERİN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya / TÜRKİYE,

 0000-0001-7579-3867

Yük. Lisans Öğrencisi Sema PARLAK

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya / TÜRKİYE,

 0000-0001-8552-701X

13. YY. ANADOLU SELÇUKLU MESCİTLERİNİN CEPHESEL VE MEKÂNSAL KALİTE ANALİZİ: KONYA ÖRNEĞİ

ÖZET

Anadolu Selçuklu Devleti 13. yy.da kendilerine özgü oluşturdukları mimari üslupla eserler ortaya koymuşlardır. Anadolu Selçukluları döneminde din ve ilim mekânları olarak görülen medreseler, kervansaraylar, camiler, türbeler ve mescitler büyük önem taşımaktadır. Bu yapı türleri arasında yer alan mescitlerin ilk örnekleri mezar yapılarının belirli bir bölümünün ibadet mekânına dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Mescitler, buldukları bölgenin iklimsel, fiziksel ve sosyo-ekonomik durumuna göre kendine özgü mimari özellikler taşımaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde yapılan mescitler diğer mimari yapılara kıyasla daha küçük ölçekte, sade, kare ve kareye yakın planlanan, özgün süslemelere sahip mekânlar olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışmada Anadolu Selçuklu döneminde Konya kentinde yapılmış olan Bulgur Dede Mescidi, Hoca Hasan Mescidi, Karatay Mescidi, Sırcalı Mescit, Taş Mescit, Tahir ile Zühre Mescidi ve Zenburi Mescidi'nin iç ve dış mimari değerleri belirlenen yöntemle incelenmiştir. Seçilen mescitlerin özgünlük ve mevcut durumları dikkate alınarak analiz edilmiştir. Bu yedi mescit; değerlendirme sonucunda verilen değerlere göre A, B, C ve D gruplarına ayrılmıştır. Değerlendirme sonucunda özgünlüğünü en çok koruyan, nitelikli mescitler A grubunda yer alırken, özgünlüğünü en az koruyan ve mevcut durumu sorunlu mescitler ise D grubunda yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Mescitleri, Analiz, Mekânsal Kalite, Mescit, Konya.

FACADE AND SPATIAL QUALITY ANALYSIS OF THE 13TH CENTURY ANATOLIAN SELJUK MASJIDS: KONYA EXAMPLE

ABSTRACT

The Anatolian Seljuk State created works in the 13th century with its unique architectural style. Madrasahs, caravanserais, mosques, tombs and masjids, which were regarded as religious and scientific places during the Anatolian Seljuk period, are of great importance. The first examples of the masjids, which are among these types of structures, emerged when a certain part of the tombs was turned into places of worship. Masjids have unique architectural characteristics according to their climatic, physical and socio-economic conditions. The masjids built during the Anatolian Seljuk period are defined as small, simple, square and square planned spaces with their own unique decorations.

In this study, the interior and exterior architectural values of Bulgur Dede Masjid, Hoca Hasan Masjid, Karatay Masjid, Sircali Masjid, Stone Masjid, Tahir and Zühre Masjid and Zenburi Masjid, which were built in the city of Konya during the Anatolian Seljuk period, were examined with the determined method. The selected masjids were analyzed considering their originality and protection status. These seven masjids were placed in groups A, B, C and D according to the scores given as a result of the evaluation. As a result of the evaluation, qualified masjids that retain their originality are in group A, whereas unqualified masjids that retain their originality are in group D.

Keywords: Masjids of Anatolian Seljuks, Masjid, Spatial Quality, Analysis, Konya.

1. GİRİŞ

Mescit kelimesi, Arapça kökenden gelen “mascid” kökünden gelmektedir. ‘Secde yeri, cami’ sözcükleri altında yer almaktadır. Genel bir tanım ile mescit, dini ibadetin yapıldığı mekan olarak ifade edilebilir. 13. yy. mimarlık ürünleri olarak karşımıza çıkan tek kubbeli mescitler biçimlenişleri, mekan etkisini zenginleştiren bezemeleri ile mimariye büyük oranda katkı sağlamaktadır (Özakın, 1998 akt., Yaldız ve Turan 2018).

Mescitlerin kökeni, Türklerin Anadolu'ya yerleşmeden önce yaşadıkları bölgede inşa ettikleri kare planlı tek kubbeli mezar yapılarına dayanmaktadır. Mezar yapıları üst katlarının sonradan ibadete açılmasıyla alt katları mezar odası, üst katları namaz yeri olarak düzenlenmiştir. Sadece ibadet yeri olarak ise tek kubbeli mescitlerin yapımı Anadolu Selçuklu devrinde başta Konya, Akşehir olmak üzere Orta Anadolu'da başlamıştır. Akşehir'de bulunan Ferruh Şah Mescidi ve Konya Halka Beğüş Mescidi'nin alt katında mumyalığın bulunması ile Anadolu Selçuklular döneminde de mezar kalıntıları tespit edilmiştir. Beylikler ve Osmanlılar devrinde de mescit yapımı devam ettirilmiştir (Dilaver, 1971).

Anadolu Selçuklular dönemi mescitleri plan organizasyonu, malzeme ve süslemesiyle kendine özgü mimari anlayışı, beylikler dönemi dini yapılarında da etkisini sürdürmüştür.

Çalışma bu bağlamda ele alındığında, Konya kent merkezi kapsamında yer alan 13. Yüzyıl Anadolu Selçuklular dönemi mescitleri incelenmektedir. Elde edilen bulgularla, Konya'daki 13. Yüzyıl mescitlerinin plan özellikleri, yapım tekniği ve malzemesi bağlamında, görsel materyaller ve literatür taraması ile birlikte cephesel ve mekânsal kalite analizi yapılması amaçlanmıştır.

2. ÇALIŞMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ

13. yy. Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış Konya kentinde bulunan Bulgur Dede Mescidi, Hoca Hasan Mescidi, Karatay Mescidi, Sırçalı Mescit, Tahir ile Zühre Mescidi, Taş Mescit ve Zenburi Mescidi'nin günümüz mimari özelliklerinin tespit edilmesi ve özgün durumlarını ne seviyede koruduklarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bundan dolayı çalışmada ilk olarak 13. yy. Anadolu Selçuklu döneminde yapılan mescitlerin mimari özellikleri incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Konya kentinde seçilen mescitlerin bu mimari özellikleri ne seviye taşıdıkları ve günümüzde özgünlüklerini koruyup korumadıkları belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış ilk örneklerinin bulunduğu Konya kentindeki Bulgur Dede Mescidi, Hoca Hasan Mescidi, Karatay Mescidi, Sırçalı Mescit, Tahir ile Zühre Mescidi, Taş Mescit ve Zenburi Mescidi seçilmiştir. Seçilen mescitlerin aynı dönem (13.yy.) mimari özellikte olmalarına dikkat edilmiştir. Mescitler iç mimari ve dış cephe mekânsal kalite analizleri ile değerlendirilmiştir. Analiz çalışması yapılırken yapıların görsellerinden ve plan şemalarından faydalanılmıştır. Günümüz halinin fotoğraflanması ile elde edilen fotoğraflar ve literatür çalışması doğrultusunda ulaşılan mimari planların analiz edilmesi sağlanmıştır. Özgün ve günümüz verileri sayesinde değişime uğramış unsurların tespiti ve kıyaslamaları yapılmıştır.

13. yy. Anadolu Selçuklu dönemi mescitlerinin özgün mimari plan ve cephe özellikleri ile seçilen mescitlerin günümüz mimari durumları aktarılacak için yazın taraması yapılarak dokümanlar elde edilmiştir. Dönemin mimari özellikleri kapsamında belirlenen dış (cephe) ve iç (mimari) analiz kriterleri dikkate alınarak 7 mescidin özellikleri puanlama sistemi ile karşılaştırılmıştır.

Literatür tarama sonucunda belirlenen dış cephe ve iç mimari unsurlara göre değerlendirme sistemi oluşturulmuş, belirli puan aralıklarına göre alfabetik sıralama ile gruplamalar yapılmıştır. En yüksek puanı alan mescit, özgünlüğü en yüksek olarak değerlendirilerek A grubunda sayılmıştır. Özgünlük derecesi A grubundan G grubuna doğru azalmakta olup, buna göre G grubunda yer alan mescide özgünlüğünü en az koruyan mescit olarak değerlendirilmiştir.

3. ÇALIŞMA ALANININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Binlerce yıldır adını sürdüren Konya şehrinin adı; Antik Çağ'da ve Roma kaynaklarında "İconiom (ikonion)", Araplarca "Kuniya" olarak adlandırılan, Phrigh dilindeki "Kawania" veya Grekçe "Eikon" dan türediği kabul edilir. Türkler 1928 yılına kadar "Qonya" imlası ile bu ismi kabul etmişlerdir (Quentin, 1959 akt., Yıldırım, 1997).

Konya, İç Anadolu Bölgesi'nin en büyük yüz ölçümüne sahip kentidir. Kuzeyinde Ankara ve Eskişehir; güneyinde Antalya ve Karaman; doğusunda Aksaray ve Niğde; batısında Isparta ve Afyonkarahisar illeriyle komşudur.

Kenti çevreleyen sıra dağlar, iç kısımda geniş bir yayla düzlüğü oluşturmuştur. Bu düzlükte birçok ova bulunmaktadır. Kent, ova şehir olarak bilinmektedir. Karasal iklim bölgesinde bulunan şehirde iklim özellikleri kentteki yapıların mimari özelliklerini etkilemiştir.

Çalışma kapsamında 13. yy. Anadolu Selçuklu dönemi mescitleri Konya kentinin birçok bölgesinde merkeze yakın yerlerde konumlandırılmıştır. Yerleşimin çok olduğu bölgelerde, halkın ibadet etmesi için yapılmıştır. Çalışmada seçmiş olduğumuz mescitler, kentteki konumlarından ziyade mimari özelliklerindeki nitelikleri dikkate alınarak karar verilmiştir.

Şekil 1. Konya Kentinde Seçilen Mescitler
(Google Earth'den şematize edilmiştir)

Konya kentinin bugüne kadar tarihsel gelişimini sürdürüyor olması bölgede bulunduğu konumdan kaynaklıdır. İç Anadolu Bölgesi'nin en işlek noktasında olması ve Ege, Akdeniz ve Karadeniz gibi kıyı bölgeleri bağlayan kavşakta olması kentin gelişmesinde en büyük unsurdur. Kentin yerleşim merkezinin tarihsel gelişimine baktığımızda en eski yerleşim merkezi olana Çatalhöyük ve Karahöyük gibi büyük yerleşim birimlerinin yer almış; daha sonraları yerleşme birimi kentin merkez noktası olan Alâeddin Tepesi'ne taşınmıştır (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Konya'nın tarihsel süreçteki odak noktasını iç kalede yer alan Alâeddin Tepesi oluşturmaktadır. Yapılan kazılarda Alâeddin Tepesi'nin birçok döneme ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Firgalyalar, Kapadokya Krallık Dönemi, Roma ve Bizans tarihlerinde Konya kenti önemli bir yer almaktadır. Selçuklu Devleti fetihlerini Anadolu'ya doğru gerçekleştirirken, bu topraklarda ilk Türk devleti kuruldu. Başkent; ilk olarak İznik sonra Konya olarak değiştirildi. Bizans ile yapılan birçok mücadele ve yetenekli hükümdarlarımız sonucunda bölgede Anadolu Türk birliği gerçekleştirildi (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010).

Konya; Anadolu Selçuklu Devleti tarafından fethedilip başkent yapıldıktan sonra, kentin fiziki yapısında değişiklikler olmuştur. Kültür, bilim ve sanat şehri olarak gelişimini sağlamıştır.

Selçuklu hâkimiyetinde bulunduğu dönemlerde, geniş bir coğrafyaya sahip kentte yüzlerce eser yer almaktadır. Saray, cami, mescit, imaret, han, hamam, darüşşifa, medrese, hankâh, türbe, kümbet, çeşme, sebil, kervansaray, kale gibi yapılar inşa edilmiştir. Dönemin yapılarının, cepheleri, kapıları, pencere kenarları renkli yazılarla süslenmiş, tezyinat ile bezenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı yapılarda Türk çinileri ile kaplı minber, mihrap ve minareleri, çini, taş ve tuğla işçiliğinin en nitelikli ve en güzel örneklerini bize sunan Selçuklu eserlerinin gözde örneklerini Konya kentinde görmekteyiz (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri 2010).

Anadolu Selçuklu devrindeki eserlerden en nitelikli ve önem verilmiş yapıları arasında camiler gelir. Ayrıca Konya'da çok sayıda örnekleri olan tek kubbeli, son cemaat mahalli ile ana mekâna girilen küçük ölçekli mescitler de bulunmaktadır. Yeniliklerle karşımıza çıkan dönemin sanat ve mimarlık özelliklerini yansıtan yapılar devrin estetiğini toplumla paylaşmıştır.

Birçok ilim ve bilim adamlarının yetiştirilmesine olanak sağlayan medreseler, ticaret aksı üzerinde bulunması sebebi ile hanlar ve kervansaraylar, şehzade, âlim ve veli gibi önemli kimseler için yapılmış türbeler ve anıtsal-kamusal yapılar olarak külliye, cami, mescit, hankâh ve hamam gibi yapılar kentin mimari yapısını oluşturmaktadır.

Konya kenti, yerleşim merkezi olarak çevresel, doğal ve kültürel değerleri ile tarih öncesi dönemlerden bugüne kadar varlığını sürdürmektedir. Konumu, meydanları, çarşı-pazarı, sokakları, mahalleleri ve sivil mimarlık örnekleri ile Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin şehir dokusunda önemli yere sahiptir. Dönemin mimari yapı özelliklerini ve çağın sosyo-ekonomik yaşantısını, kültür ve sanatına ait eşsiz örneklerini barındıran en nitelikli şehirdir (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010).

4. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ 13. YY. MESCİTLERİNİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

13. yüzyıl mimarisinde Anadolu Selçuklularının; geliştirdiği mimari ürünlerin üslupları, mekân etkisini zenginleştiren bezemeleri ile Türk mimarisinin önemli dönemlerinden birini yansıttığı görülmektedir. Mimarinin gelişmesinde büyük katkıları olmuştur. İslam dinin Orta Asya'ya yayılması ile birlikte Türklerin hâkim olduğu bölgelerde Müslümanlığın yayılması ve devamlılığı sağlanması amaçlanmıştır. Özellikle Büyük Selçuklu döneminde, camiler, Cuma mescitleri, medreseler, kervansaraylar ve türbeler yapılarak din ve ilim eğitimi veren kurumlar İslam mimarisinde önem kazanmıştır (Boran, Aykaç & Bayar, 2015).

13. yy. da yapılan tek kubbeli mescitler, küçük ölçekte ve daha sade planlanan mimari ürünler olarak Selçukluların anıt yapıları arasında yer almaktadır (Özakın, 1998 akt., Yıldız ve Turan, 2018). Müslüman halkın dini ibadetlerini yaptığı yer olarak tanımlanan mescit; kare ve kareye yakın dikdörtgen alt yapısı üzeri tek kubbeli ve çok kere Kuzey yönünde son cemaat yeri bulunan mekanlardır. Anadolu Türk mimarlığında minberi olmayan, Cuma ve Bayram Namazı kılınmayan, minareli veya minaresiz küçük camiler olarak tanımlanmaktadır. Tek kubbeli mescitlerin ilk merkezi, Anadolu Selçuklular döneminde Orta Anadolu'nun Konya Akşehir ilçesidir (Dilaver, 1971).

Mescitler buldukları yerlere göre farklı boyutlarda inşa edilmişlerdir. Plan organizasyonunda ana mekan kare veya kareye yakın, üzeri kubbe ile örtülü olan mescitler; harim (kapalı kısım), medhal (hazırlık mekanı), türbe ve minare şeklinde kısımlardan oluşmaktadır (Yıldız ve Turan, 2018).

Anadolu Selçuklu dönemi mescitlerinin mimari özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır;

- Anadolu Selçuklu döneminde mescitler tek kubbeli olup, harim (kapalı kısım) yer alırken, bazılarının ön kısmında düz çatılı veya tonozlu hazırlık mekanı (medhal/son cemaat mahalli), türbe ve minare bütün mescitlerde yer almamaktadır.

Tablo 1. Son Cemaat Mahalli (Medhal) Mescitler

		
Aksinne Mescidi	Sırçalı Mescid	Bulgurdede Mescidi

Kaynak: (Parlak, 2019)

Tablo 2. Tek Kubbeli Mescitler

		
Başarabey (Ferhuniye) Mescidi	Taş Mescit	Zevle Sultan Mescidi

Kaynak: (Serin, 2019)

- Selçuklu Dönemi 13. yy. mescitlerinin giriş bölümleri revaklı olup fonksiyon olarak tamamen kapalı olanlarla da aynı düşünülmektedir. Kapalı veya revaklı yapıların ilk olarak kullanımı mescitler olarak örneklendirilebilir.

- Selçuklu mimarisinde mescitlerde cephe tasarımına bakıldığında taç kapılar dikkat çekmektedir. Mimaride çok büyük öneme sahip olan taç kapılar giriş bölümlerinin (son cemaat yeri) gelişmesi ile mescitlerde sadeleşmiş ve önemini kaybetmiştir.

- 13. yy. Selçuklu dönemi mescitlerinin minareli ve minaresiz olarak kullanımı görülmektedir. Minareli olan mescitlerde minare kuzey-doğu veya kuzey-batı köşeye, bazen de son cemaat yerine bağlanması ile cephe kompozisyonunda öne çıkmış ve birçok mimari ürüne öncülük etmiştir. Cephedeki sadelikte kendini gösteren minarelerde farklı taş veya tuğla işçiliği görülmektedir. Minare elemanlarının biçimlenişi, yapılar ve dönem özelliklerine göre de değişiklikler göstermektedir (Kuşüzümü,2010 akt., Yıldız ve Turan, 2018).

Tablo 3. Minareli Mescitler

		
Sırçalı Mescit	Hoca Hasan Mescidi	Zenburi Mescidi

Kaynak: (Serin, 2019)**Tablo 4.** Minaresiz Mescitler

		
Abdülmümin Mescidi	Erdemşah Mescidi	Halka Begüş Mescidi

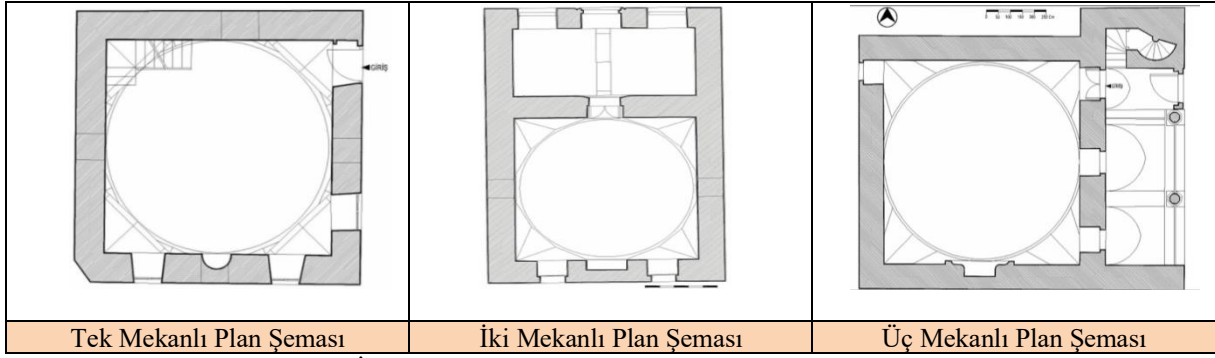
Kaynak: (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

- 13. yy. Selçuklu mimarisinde malzeme kullanımına bakıldığında dayanıklılık ve yığma yapı sistemi ile taş veya tuğla malzeme tek kubbeli mescitlerde kullanılmıştır. Duvar, kubbe ve minarede kullanılan malzemede farklılar görülmektedir.
- Selçuklu mimarisinde cephede görülen mimari ürünlerdeki bezeme ile süslemelerin aksine mescitlerde daha sade ürünler yer almaktadır. Fakat bunun yanında son cemaat yeri revaklarında veya minaresinde bulunan süslemeler de bazı mescitlerde dikkat çekmektedir (Sündüs, 2018). Taş ve tuğla malzemenin işlendiği ve mozaik çinilerle süsleme yapılmıştır.

Tablo 5. Taş/Mozaik Süsleme **Kaynak:** (Serin, 2019)

		
Çini ve Taş Süsleme	Çini Süsleme	Taş Süsleme

- 13. yy. Anadolu Selçukluları tek kubbeli mescitleri küçük ölçekte, sade ve kare ve kareye yakın plan şemasındadır. Üzeri kubbe ile örtülü olan yapı mekan sayılarında farklılık göstermektedir. Mekan organizasyonunda ana mekan haricinde kapalı kısım (harim) ve hazırlık kısmı (son cemaat mahalli/medhal) bulunmaktadır. Bunlara ek olarak türbe ve minare de mescit plan kurgusunda görülmektedir. Plan şemasında harim kısmı tüm mescitlerde bulunurken, son cemaat mahalli/medhal, türbe ve minare bütün mescitlerde yer almamaktadır (Yıldız ve Turan, 2018).

Tablo 6. Plan Şeması

Kaynak: (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Anadolu Selçuklu mimarisi geliştirdiği mimari üslubu ile mimarlığa çok büyük bir katkıda bulunmuştur. Bu mimari üslubun birçok mimari üründe karşımıza çıkması ve halen birçok modern mimaride kullanılıyor olması Türk mimarisinde önemli bir yeri olduğunu gösterir. Selçuklulardan günümüze kadar gelen eserler arasında o dönemde fazlaca öneme sahip olan mescitler incelendiğinde dönemini doğru bir şekilde; malzemesi, süslemesi ve plan organizasyonu ile Selçuklu mimarisini yansıttığı görülmektedir.

5. KONYA İLİNDEN SEÇİLEN ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ MESCİTLERİNİN TARİHİ VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Konya kentinde 13. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi'nde yapılmış olan mescitlerin incelendiği görülmektedir. Çalışma kapsamında kent merkezinde bulunan Bulgur Dede Mescidi, Hoca Hasan Mescidi, Karatay Mescidi, Sırçalı Mescit, Tahir ile Zühre Mescidi, Taş Mescit ve Zenburi Mescidi yapılarının genel ve mimari özellikleri anlatılarak görsel materyallerle desteklenmiştir.

5.1. Bulgur Dede Mescidi

Yapı, Meram ilçesi Şükran Mahallesi'nde, Aziziye Cami'sinin batısında bulunmaktadır. Kesin yapım tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Yapının mimari anlayışından 13. Yüzyıla ait olduğu anlaşılmaktadır. Bulgur Dede Mescidi'nin yapı kimliği Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. Bulgur Dede Mescidi Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	<i>Bulgur Dede Mescidi</i>
Yapım Yılı	<i>13. Yüzyıl</i>
Yeri	<i>Konya / Meram</i>
Mimari	<i>Bilinmemektedir</i>
Yapıtrın	<i>Bilinmemektedir</i>
İşlevi	<i>Tek İşlevli</i>
Durumu	<i>İyi</i>
Niteliği	<i>Taş (göden taşı), Tuğla</i>

Kaynak: (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Bulgur Dede Mescidi mekân organizasyonu ve kat sayısı ile diğer mescitlerden farklılık göstermektedir. Mescitler genellikle yüksekliği az, tek katlı yapılar iken; Bulgur Dede mescidi iki katlıdır. Mescit bölümü üst katta yer almaktadır.

Tablo 8. Bulgur Dede Mescidi Konumu

Kaynak: (Google Earth'den şematize edilmiştir) ve (Parlak, 2019)

Yapının doğu ve güney cephesinde alınlıklı sivri kemerli pencereler bulunmaktadır. Pencerelerin sivri kemerlerinin etrafı çini süslemelidir. Mescide ana giriş doğu cephesindedir. Giriş kapısı kemerli, ahşap ve çift kanatlıdır. Mescidin kuzeyinde bulunan eyvanda mihrap ve sütunlar taş işlemesine sahiptir. Yapı malzemesi olarak tüm cephelerinde alt katlarda iri gödene taşı, üst katlarda tuğla kullanılmıştır (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010). Günümüzde kurşunla kapatılan kubbe, orijinalinde tuğla malzeme kullanarak yapılmıştır.

Mescidin kuzeyinde iki taş sütuna oturan tuğla örgülü eyvan bulunmaktadır. Eyvan kemeri yıkılmış ve onarım sürecinde betonla kapatılmıştır (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010). Eyvanda üst kata çıkan taş merdivenler sağ tarafında türbe konumlandırılmıştır. Eyvan dikdörtgen bir avluya bağlanmaktadır. Avluda abdest alma yeri bulunmaktadır. Mescidin batısında bulunan taş merdivenle, tonoz kubbeli zaviyeye ulaşılmakta; bu mekan günümüzde kadınlar mahfili olarak tanımlanmıştır. Zaviye ve mescidin alt katları bodrum olarak kullanılmaktadır. Mescit, üst katta bulunan kare planlı harim kısmı, avluda bulunan medhal bölümü ve harim kısmının batısında bulunan mekânla birlikte üç mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır. Özgün plan şemasında beden duvarına bitişik bir şekilde konumlanan minare 1900'lü yıllarda yıkılmış ve günümüze ulaşmamıştır (Yaldız & Turan, 2018). Kare bir plana sahip olan Bulgur Dede Mescidi döneminde yapılan mescitlere göre farklı mimari özellikler taşıyan bir yapıdır. İç ve dış mekan organizasyonunun nitelikli olması mescidin günümüze kadar ulaşmasını ve hala aktif olarak kullanılmasını sağlamıştır.

Tablo 9. Bulgur Dede Mescidi Plan Şeması; Cephe Elemanları

PLAN	PENCERE / KAPI	SÜSLEME
 <p>GİRİŞ</p>		

Kaynak: (Yaldız ve Turan, 2018) ve (Parlak,2019)

5.2. Hoca Hasan Mescidi

Yapı, Meram ilçesi Abdülaziz Mahallesi'nde Konya Lisesi'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Kesin yapım tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Yapının mimari anlayışından 13. Yüzyıla ait olduğu anlaşılmaktadır. Hoca Hasan Mescidi'nin yapı kimliği Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10. Hoca Hasan Mescidi Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	<i>Hoca Hasan Mescidi</i>
Yapım Yılı	<i>13. Yüzyıl</i>
Yeri	<i>Konya / Meram</i>
Mimari	<i>Bilinmemektedir</i>
Yaptıran	<i>Bilinmemektedir</i>
İşlevi	<i>Tek İşlevli</i>
Durumu	<i>İyi</i>
Niteliği	<i>Taş (kesme taş), Tuğla, Devşirme</i>

Kaynak: (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Tablo 11. Hoca Hasan Mescidi Konumu

Kaynak: (Google Earth'den şematize edilmiştir) ve (Serin, 2019)

Yapının orijinalinde bulunmayan pencereler sonradan dört cephesine de rastgele açılmıştır (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010). Mescidin doğu ve güney yönünü çevreleyen çevresinden kot farkı ile ayrıştırılmış bahçesi bulunmaktadır. Mescide ana giriş kuzey cephesindedir. Mermer söveli ve lentolu giriş kapısı, ahşap ve tek kanatlıdır (URL-1). Kapı çevresi kesme taş ile çevrilidir. Kapı üzerinde pencere bulunmaktadır. Hoca Hasan Mescidi üç mekânlı bir mescittir. Mescidin kuzeyinde minare; medhal bölümü ve medhal bölümünün batısında türbe bulunmaktadır. Minarede bulunan mukarnaslar arasında çini süsleme kalıntıları görülmektedir. Medhal bölümünde duvar yüzeyinde çini süsleme kalıntıları bulunmaktadır. Yapı malzemesi olarak moloz taş üzeri tuğla ve bazı yerlerde devşirme malzeme kullanılmıştır. Minarenin kare biçimli kaidesi kesme taş; üzeri tuğla ile silindirik biçimde inşa edilmiştir (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010). Günümüzde kurşunla kapatılan kubbe, orijinalinde tuğla malzeme kullanarak yapılmıştır.

Mescit kare planlı ve tek kubbelidir. Harim bölümünün kuzeyinde bulunan medhal bölümü orijinalinde revaklıdır. Geçirdiği zaman içerisinde revak yıkılmış yerine ahşap direkler ile revak oluşturulmuştur.

Hoca Hasan Mescidi geçirdiği onarımlar sayesinde ayakta kalmayı başarmakta ve bulunduğu konum itibariyle günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Tablo 12. Hoca Hasan Mescidi Plan Şeması Cephe Elemanları

PLAN	PENCERE / KAPI	SÜSLEME
		

Kaynak: (Erhan Aygör'den akt., Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010) ve (Serin, 2019)

5.3. Karatay Mescidi

Yapı, Meram ilçesi Armağan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Anadolu Selçuklular Dönemi'nde Emir Celaleddin Karatay'ın kardeşi Kemaleddin Rumtaş tarafından yaptırılmıştır. (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010) 1248 yılında yaptırıldığı bilinen Karatay Mescidi'nin mimarı bilinmemektedir. Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde okuma salonu olarak kullanılmaktadır. Karatay Mescidi'nin yapı kimliği Tablo 13'te gösterilmektedir.

Tablo 13. Karatay Mescidi Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	<i>Karatay Mescidi</i>
Yapım Yılı	<i>1248 (13. Yüzyıl)</i>
Yeri	<i>Konya / Meram</i>
Mimari	<i>Bilinmemektedir</i>
Yaptıran	<i>Kemaleddin Rumtaş</i>
İşlevi	<i>Çok İşlevli</i>
Durumu	<i>İyi</i>
Niteliği	<i>Taş (kesme ve moloz taş), Tuğla, Mermer</i>

Kaynak: (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Tablo 14. Karatay Mescidi Konumu

Kaynak: (Google Earth'den şematize edilmiştir) ve (Serin, 2019)

Yapının güneyinde bulunan kırık kemerli iki pencere ve doğu-batı cephelerinde bulunan küçük pencereler ile aydınlatma sağlanmaktadır. Güney cephesinde bulunan dikdörtgen pencere kenarlarında kesme taş; kırık kemerli pencere çevresinde sırlı ve sırsız tuğla kullanılmıştır. Mescide ana giriş kuzey cephesindedir. Giriş iki ayrı medhalin ortasından sağlanmaktadır. Medhale giriş kapısı mermer sövelidir. Medhal kuzeyinde yer alan iki büyük pencere ile aydınlatılmaktadır. Medhalin güneyinde yer alan taş söveli kapıdan üzeri kubbe ile örtülmüş harim bölümüne geçiş sağlanmaktadır. Karatay Mescidi; harim ve medhal olmak üzere iki mekânlı bir mescittir. Yapı malzemesi olarak kuzey cephesinde kesme taş kullanılmış; sonradan kesme taş üzerinde tuğla kullanılmıştır. Doğu, batı ve güney cephelerinde moloz taş ve köşelerinde yontma taş kullanılmıştır. Yapının tuğladan yapılmış olan kubbesi onarım sırasında kurşunla kaplanmıştır. Mescit kare planlı harim kısmından ve kuzey cephesinde bulunan dikdörtgen biçiminde medhal kısmından oluşmaktadır. Tek kubbelidir. Yapının eskiden iki küçük kubbe ile örtülü medhal bölümü, onarım sırasında tonozla örtülmüştür (Konyalı, 1997'den akt. Turan, 2018).

Tablo 15. Karatay Mescidi Plan Şeması Cephe Elemanları

PLAN	PENCERE / KAPI	SÜSLEME

Kaynak: (Turgut Baş'tan akt., Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010) ve (Serin, 2019)

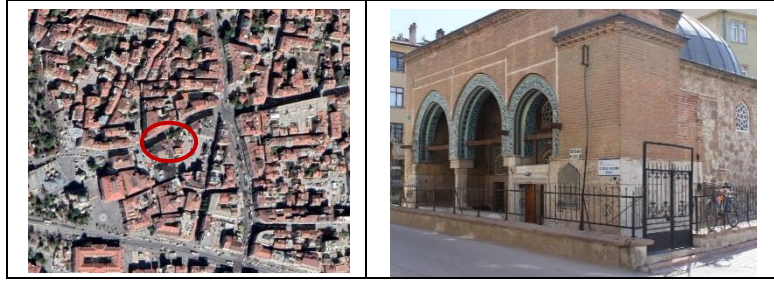
5.4. Sırçalı Mescit

Yapı, Karatay ilçesi Nakipoğlu Mahallesi'nde bulunmaktadır. Sarı Hafız Süleyman tarafından 1275 yılında yapıldığı bilinmektedir (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010). Sırçalı Mescidi'nin yapı kimliği Tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 16. Sırçalı Mescit Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	<i>Sırçalı Mescidi</i>
Yapım Yılı	<i>1275 (13. Yüzyıl)</i>
Yeri	<i>Konya / Karatay</i>
Mimari	<i>Sarı Hafız Süleyman</i>
Yaptıran	<i>Bilinmemektedir</i>
İşlevi	<i>Tek İşlevli</i>
Durumu	<i>İyi</i>
Niteliği	<i>Taş (kesme taş), Tuğla</i>

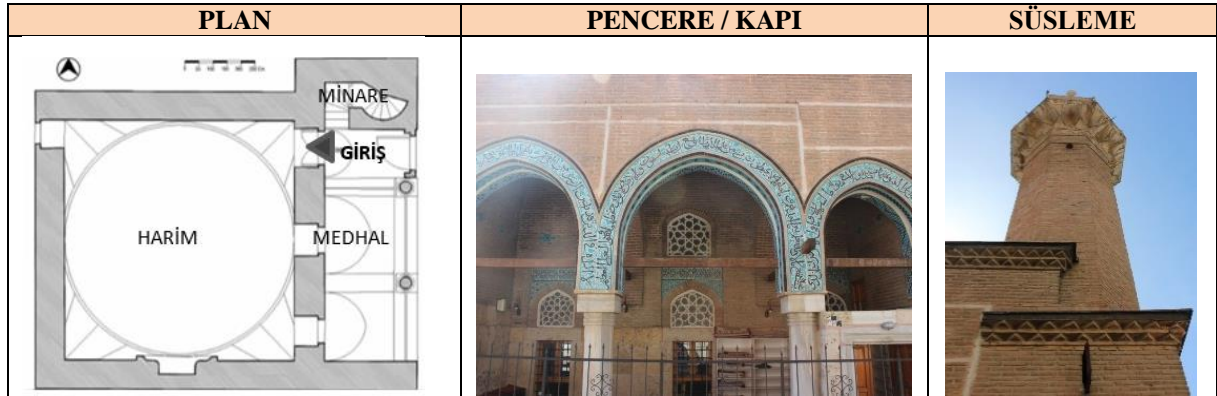
Kaynak: (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Tablo 17. Sırçalı Mescit Konumu

Kaynak: (Google Earth'den şematize edilmiştir) ve (Serin, 2019)

Yapıda batı yönünde bulunan bir pencere ve medhalde bulunan alınlıklı sivri kemerli pencereler ile aydınlatma sağlanmaktadır. Pencere kenarları çini süslemelidir. Mescide ana giriş doğu cephesindedir. Giriş kapısı, ahşap ve çift kanatlıdır. Sırçalı mescit harim, medhal ve minare olmak üzere üç mekânlı bir mescittir. Mescidin doğu yönünde üç kemerli son cemaat mahalli bulunmaktadır. Kemer çevrelerinde Kur'an ayetlerinin yazılı olduğu çini süslemeler yer almaktadır. Kubbede tuğlaların dizilimiyle geometrik süsleme oluşturulmuştur (Yaldız & Turan, 2018). Mescit duvarlarında ve minarede taş işleme bulunmaktadır. Sekizgen planlı minare tuğladan yapılmış olup; taş malzeme ile yapılan şerefesi taş işlemesine sahiptir. Yapı malzemesi olarak taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Günümüzde kurşunla kapatılan kubbe, orijinalinde tuğla malzeme kullanılarak yapılmıştır.

Mescit kare planlı ve tek kubbelerdir. Harim bölümü kubbe ile doğusunda ye alan medhal bölümü tonoz ile kapatılmıştır. Sırçalı Mescit geçirdiği onarımlar sayesinde ayakta kalmayı başarmakta ve bulunduğu konum itibariyle günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Tablo 18. Sırçalı Mescit Plan Şeması, Cephe Elemanları

Kaynak: (Turgut Baş'tan akt., Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010) ve (Serin, 2019)

5.5. Taş Mescit

Yapı, Meram ilçesi Hoca Faruk Mahallesi'nde bulunmaktadır. I. İzzettin Keykavus dönemi 1215 yılında Abdullah oğlu Hacı Ferruh tarafından Şems oğlu Kayserili Ramazana yaptırılmıştır (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010). Taş Mescit'in yapı kimliği Tablo 19'da gösterilmektedir.

Tablo 19. Taş Mescit Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	Taş Mescit
Yapım Yılı	1215 (13. Yüzyıl)
Yeri	Konya / Meram
Mimari	Şems oğlu Kayserili Ramazan
Yaptıran	Abdullah oğlu Hacı Ferruh
İşlevi	Tek İşlevli
Durumu	İyi
Niteliği	Taş (kesme taş), Tuğla

Kaynak: (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Tablo 20. Taş Mescit Konumu

Kaynak: (Google Earth'den şematize edilmiştir) ve (Parlak, 2019)

Yapı kuzey yönünde bulunan iki pencere ve diğer cephelerinde rastgele açılmış küçük pencerelerden sapanmaktadır. Mescide ana giriş kuzey cephesindedir. Giriş kapısı, ahşap ve çift kanatlıdır. Mescit giriş kapısı çevresi kemerli ve taş süslemelidir. Diğer mescitlerden farklı olarak medhali kapalı mekân olduğu için giriş portalı taş süslemelidir. Taş mescit harim ve medhal olmak üzere iki mekânlı bir mescittir. Yapı malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır. Günümüzde kurşunla kapatılan kubbe, orijinalinde tuğla malzeme kullanarak yapılmıştır. Taş Mescit, kare planlıdır. Kare planlı harim bölümü kubbe ile harim bölümüne eklenen kapalı medhal bölümü düz çatıdır. Taş mescit geçirdiği onarımlar sayesinde ayakta kalmayı başarmakta ve bulunduğu konum itibariyle günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Tablo 21. Taş Mescit Plan Şeması Cephe Elemanları

PLAN	PENCERE / KAPI	SÜSLEME

Kaynak: (S. Ahmet Biçer'den akt. Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010) ve (Parlak, 2019)

5.6. Tahir ile Zühre Mescidi

Yapı, Meram ilçesi Beyhekim Mahallesi'nde bulunmaktadır. Yapının inşa edildiği tarih ve mimarı bilinmemektedir. Tahir ile Zühre Mescidi Mescit Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır (Konyalı, 1997'den akt. Turan, 2018). Tahir ile Zühre Mescidi'nin yapı kimliği Tablo 22'de gösterilmektedir.

Tablo 22. Tahir ile Zühre Mescidi Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	<i>Tahir ile Zühre Mescidi</i>
Yapım Yılı	<i>13. Yüzyıl</i>
Yeri	<i>Konya / Meram</i>
Mimari	<i>Bilinmemektedir</i>
Yaptıran	<i>Sahip Ata Fahreddin Ali</i>
İşlevi	<i>Tek İşlevli</i>
Durumu	<i>İyi</i>
Niteliği	<i>Taş (kesme ve moloz taş), Tuğla</i>

Kaynak: (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Tablo 23. Tahir ile Zühre Mescidi Konumu

Kaynak: (Google Earth'den şematize edilmiştir) ve (Parlak, 2019)

Yapının doğu cephesinde sivri kemerli, tek sıra bordürlü tuğla ile çevrili bir pencere bulunmaktadır. Pencerenin sivri kemer çevresi geometrik çini mozaiklerle süslüdür (Yavaş, 2008). Pencere altında türbeye geçiş sağlayan taş lentolu ahşap kapı bulunmaktadır. Yapının güney cephesinde pencere bulunmamaktadır. Batı ve kuzey cephelerinde küçük pencereler bulunmakta; kuzey cephesinde kemerli iki pencere yer almaktadır. Mescide ana giriş doğu cephesindedir. Günümüzde orijinallliğini kaybetmiş olan giriş kapısı çini süslemeli, ahşap ve kemerlidir. Mescit, tek kubbe ile örtülü harim bölümü ve medhal bölümü olmak üzere iki mekânlı bir mescittir. Yapı malzemesi olarak zeminden iki metreye kadar kuzey ve doğu cephelerinde kesme taş; güney ve batı cephelerinde moloz taş; iki metre sonrasında tuğla malzeme kullanılmıştır (Turan, 2018). Mescidin kubbesi tuğla ile yapılmış fakat onarım sırasında kurşunla kaplanmıştır (İçli, 2001). Tahir ile Zühre Mescidi, kare planlı harim bölümü, türbe odası ve harim bölümüne eklenen üzeri tonozla örtülü kapalı medhal bölümünden oluşmaktadır (URL-2). Yapı, geçirdiği onarımlar sayesinde ayakta kalmayı başarmakta ve bulunduğu konum itibariyle günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Tablo 24. Tahir ile Zühre Mescidi Plan Şeması Cephe Elemanları

PLAN	PENCERE / KAPI	SÜSLEME

Kaynak: (Yavaş, 2008) ve (Parlak, 2019)

5.7. Zenburi Mescidi

Yapı, Karatay ilçesi Şems Tebrizi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Konyalı 1964'ten akt. Turan (2018), Sultan Alaeddin'in Arıcıbaşı yâda Kara Arslan tarafından inşa ettirildiğinden bahsetmektedir. Yapının tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Zenburi Mescidi'nin yapı kimliği Tablo 25'te gösterilmektedir.

Tablo 25. Zenburi Mescidi Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	Zenburi Mescidi
Yapım Yılı	13. Yüzyıl
Yeri	Konya / Karatay
Mimari	Bilinmemektedir
Yaptıran	Arıcıbaşı ya da Kara Arslan
İşlevi	Tek İşlevli
Durumu	İyi
Niteliği	Tuğla

Kaynak: (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Tablo 26. Zenburi Mescidi Konumu

Kaynak: (Google Earth'den şematize edilmiştir) ve (Serin, 2019)

Yapı kuzeyde bulunan yuvarlak kemerli iki pencere ile aydınlatılmaktadır (Boran, Aykaç, & Bayar, 2015). Ayrıca güney, doğu ve batı cephelerinde üst kısımda, küçük aydınlatma penceresi bulunmaktadır. Mescidin ana girişi kuzey cephesindedir. Medhal bölümüne kuzey cephesinden geçiş sağlanmaktadır. Giriş kapısı, camekânlı bölümün ortasında bulunmaktadır. Sekizgen gövdeli minare kuzeybatı cephesinde yer almaktadır. Kubbe derzli tuğla malzeme ile balıksırtı tekniğinde örülmüştür. Minarede tuğla diziliminin farklılaşmasıyla ve çini ile süslemeler bulunmaktadır (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010). Yapı malzemesi olarak tuğla malzeme kullanılmıştır. Orijinalinde tuğla malzeme kullanarak yapılan kubbe ve saç levha ile kapatılan medhal bölümü günümüzde kurşunla kapatılmıştır.

Yapı, kare plan üzerinde; tek kubbe ile örtülü harim bölümü, medhal bölümü ve minaresi ile üç mekânlı bir mescittir (Kamanlı, Demiröz, Aşık, Kaçmaz, & Hankaya, 2017). Mescidin yapıldığı dönemde tuğla malzeme ile inşa edilen tonozlu medhal bölümü yıkılmış sonraki zamanlarda tek yöne eğimli camekânlı bölüm eklenmiştir (Önder, 1971'den akt. Turan, 2018). Yapı, geçirdiği onarımlar sayesinde ayakta kalmayı başarmakta ve bulunduğu konum itibarıyla günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Tablo 27. Zenburi Mescidi Plan Şeması Cephe Elemanları

PLAN	PENCERE / KAPI	SÜSLEME

Kaynak: (Kamanlı ve ark., 2017) ve (Serin, 2019)

6. ALAN ÇALIŞMASI

Konya ilinden seçilen Anadolu Selçuklu dönemi mescitlerinin mekânsal ve cephesel değerlendirmesi yapılmıştır. 13. yy. Anadolu Selçuklu dönemine ait olan kentte bulunan 26 tane mescit incelenmiş, bunlardan 7 tanesi değerlendirmeye alınmıştır. Çalışma kapsamında seçilen Sırçalı Mescit, Buldur Dede Mescidi, Zenburi Mescidi, Tahir ile Zühre Mescidi, Hoca Hasan Mescidi ve Taş Mescit'in iç mimari ve dış cephe mimari değerlendirmesi yapılmıştır.

6.1. Dış (Cephe) Değerlendirme

Seçilen mescitlerde dış (cephe) değerlendirme kriterleri; yapılarda meydana gelen değişim, cephedeki eleman çeşidi ve konumları analiz edilerek sağlanmaktadır. 13. yy. Anadolu Selçuklu Mescitlerin özgün mimari cephelerini ne derece koruduklarının tespiti çalışmanın asıl amacıdır. Seçilen mescitler tablo oluşturularak (Tablo 28) gruplandırılmış ve birbiriyle karşılaştırılmalı analiz edilmiştir. Çalışmada mescitlerin günümüz cepheleri ile özgün mimari cepheleri görseller üzerinden analiz edilmiştir. Yapı özgünlüğünün değişimine ait katsayı, cephe tiplerinin katsayısı, cephe elemanlarının çeşidi ve mescitlerin bulunduğu konumlar hesaplanarak derecelendirme yapılmıştır. Değişim katsayısı ile cephe tiplerine ait katsayılar, cephe elemanlarının puanı ile çarpılarak elde edilmektedir. Bu puana evin konumuna göre 10 puan eklenmektedir. Mescitlerin cephelerinin analiz edilmesi ve özgün mimari

durumlarını ne derece koruyup korumadıklarının tespiti için **Dış değerlendirme**=($Kd * Kc * Ce$)+10+**Fa** formülü oluşturulmuştur. **Kd** değişim katsayısını, **Kc** cephe çeşidinin katsayısını, **Ce** cephe elemanlarının çeşidini ve **Fa** fiziksel analizi ifade etmektedir (İpekoğlu, 2006). Oluşturulan formül çalışmada yapıların mimari özelliklerine göre katsayılar ve eklemeler yapılmıştır. Örneğin; cephesinde hem tuğla süsleme hem çini süsleme bulunan yapı daha değerli olarak tespit edilmiştir. Yapının kent içerisindeki konumu da aynı şekilde yapıya değer kazandırmaktadır. Ayrıca cephe elemanlarının içeriği ve süslemeleri de cephenin değerini oluşturan temel unsurlardır.

Değişim katsayısını (Kd): Değişime uğramamış yapılara 3, az değişime uğramış yapılara 2, çok değişime uğramış yapılara 1 puan verilerek derecelendirme yapılmaktadır.

Cephe değişim katsayısını (Kc): Cephe tipleri, farklı mimari unsurların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Özgün mimari özelliğini en iyi şekilde yansıtan cephe tipine öncelik verilmiştir. Orijinal cephesini korumuş yapılara 3, orijinal cephesi az değişim yapılara 2, cephesinde ciddi değişiklik olmuş yapılara 1 puan verilerek derecelendirme yapılmıştır.

Cephe Elemanlarının çeşidinin (Ce): Yapıların sahip olduğu niteliklere göre 1, 2, 3 ve 4 puan aralıkları kullanılmıştır. Cephe elemanları minareler, süslemeler, pencereler başlıkları altında gruplandırılmış ve bunlara ek olarak sahip oldukları cephe elemanları olan revaklar ve türbelerinin niteliği dikkate alınarak puanlama yapılmıştır (İpekoğlu, 2006).

Fiziksel analizde (Fa): Yapının mimari dokuya uygunluğu, iklim konforu, estetik değeri ve işlevsellik nitelikleri 5 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

Buldukları konum: Kent meydanında ve mahalle içerisinde olan yapılara 10 puan eklenmiştir (İpekoğlu, 2006).

Mimari değerlendirme yapılırken 0-44 aralığında ise D grubunda; 45-74 aralığında ise C grubunda, 75-124 arasında ise B grubunda ve 125- 200 arasında ise A grubunda sınıflandırılmıştır.

Seçilen mescitler dış değerlendirme sonucunda aldıkları puanlara göre; alfabetik sıraya göre gruplandırılmıştır. Değerlendirme sonuçlarına göre dış cephe mimarisini en çok koruyan mescitlerin Hoca Hasan Mescidi ve Bulgur Dede Mescidi olduğu anlaşılmıştır. Özgünlüğünü korumuş olan mescit değişim katsayısı ve cephe çeşitlerinin kat sayısı türünde puanlandırılarak A grubunda değerlendirilmiştir. Seçilen diğer mescitlere kıyasla A grubunda değerlendirilen mescitlerin cephe elemanları, süslemeleri, minareleri ve diğer elemanları ile Anadolu Selçuklu dönemi mescitleri mimari anlayışını daha çok yansıtmaktadır. Yapılan derecelendirme sistemi ile B grubunda değerlendirilen mescit Zenburi Mescidi olmuştur. Süslemeleri, kent dokusuna uygunlukları ve diğer cephe elemanları ile Anadolu Selçuklu dönemi mescit mimari anlayışını yansıtmaktadırlar. Sırçalı Mescit ve Taş Mescit, D grubunda yer alan Karatay Mescidi ve Tahir ile Zühre Mescidi'ne kıyasla özgünlüğünü koruyarak C grubunda değerlendirilmiştir. Ancak Sırçalı Mescit; çini süslemelerinin nitelikli bir şekilde günümüze kadar ulaşması ile diğer mescitlerden ayrılmaktadır. Tahir ile Zühre Mescidi ise çini süslemesinin onarım sırasında özgün halini koruyamadığı için D grubunda yer almaktadır.

6.2. İç (Mimari) Değerlendirme

Seçilen mescitlerin iç (mimari) değerlendirmelerinde; yapılarda meydana gelen değişimin, plan durumunun ve plan elemanlarının durumunun analizi yapılmıştır. Bu şekilde mescitlerin özgün mimari değerlerini ne derece koruduklarının anlaşılması asıl amaçtır. Mimari nitelikleri göz önünde bulundurularak oluşturulan tablo ile (Tablo 29), seçilen mescitler gruplandırılmış ve birbiri ile karşılaştırılmalı analiz edilmiştir.

İç değerlendirme çalışmasının formülize edilmesinde üç temel mimari gereklilik dikkate alınmıştır. Bu gereklilikler yapıların özgün mimarisinin korunması, mimari planlamanın dönemin gerekliliklerini göstermesi ve dönemin medrese mimarisi yapı bileşenleri özelinde değerlendirmeye gidilmiştir. Ele alınan unsurların birbiri ile ilişkisi dikkate alınarak formülasyon yapılmıştır. Örneğin, yapı bileşenleri ile mekânlar ortaya çıkmaktadır. Oluşturulan tüm mekanlar ise yapının plansal oluşumunu sağlamaktadır. Seçilen mescitlerin analizinde *iç mimari değerlendirme* $= (Kd + Kp) * Pe$ formülü kullanılarak değerlendirme yapılmıştır. *Kd* değeri değişim katsayısını, *Pd* plan çeşidinin durumunu ve *Pe* değeri ise plan elemanlarının durumunu ifade etmektedir (İpekoğlu, 2006). Bu şekilde analiz ve değerlendirmelerin yapılabilmesi için tüm yapıların günümüz ve özgün mimari planlarından yararlanılmıştır.

Değişim katsayısı (Kd): Seçilen mescitlerin uğradıkları değişim; değişime uğramamış, az değişime uğramış ve ciddi değişime uğramış olma durumlarına göre değerlendirilmiştir. Değişime uğramamış mescitler 3 puan, az değişime uğramış olanlar 2 puan ve ciddi değişime uğramış olanlar 1 puan olarak puanlandırılmıştır. Bu puanlamada özgün mimari değerlerini koruyan yapıların değerinin fazla olması düşünülmüştür.

Plan çeşidinin durumu (Pd): Mescitler; kat sayılarına ve plan şemasına göre incelenmiştir. Anadolu Selçuklu dönemi tipolojisine bağlı olarak mescitlerin minareli veya minaresiz olması, genellikle tek katlı, bazen de iki katlı olmasına ve hazırlık bölümünün avluya ya da sokağa bağlı olması durumuna göre 3 puan üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Plan şemasının Anadolu Selçuklu dönemi mimari özelliklerine göre 3 mekânlı, 2 mekânlı ve tek mekânlı olduğu görülmektedir. Değerlendirme bu özellik üzerinden yapılmış, 3 mekânlı plan şemasına sahip mescitlere 3 puan verilmiştir.

Plan elemanlarının durumu (Pe): Anadolu Selçuklu dönemi mescitlerinde kullanılan son cemaat mahal bölümü, türbe, avlu, abdest alma yeri, zaviye, minareler ve yapı malzemeleri olan taş, tuğla ve çinilerin varlığına göre seçilen medreselerin özgünlüğü ölçülmüştür. Yapılan değerlendirmede planlama elemanının niteliğine göre 1, 2 veya 3 puan verilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda formüle uygun olarak hesaplama yapılmıştır. Puanlama sıralamasına göre en yüksek puanı alan mescit A grubunda, en az puanı alan mescit D grubunda yer almıştır (İpekoğlu, 2006).

Seçilen mescitler iç mimari değerlendirme sonucunda alfabetik durumuna göre gruplandırılmıştır. Değerlendirme sonuçlarına göre ilk cephe mimarisini en çok koruyan mescidin Bulgur Dede Mescidi olduğu anlaşılmıştır. Bulgur Dede Mescidi'nin açık avluya sahip olması ve harim bölümünün yanında zaviye mekânının bulunması A grubunda değerlendirilmesini sağlamaktadır. Yapılan puanlama sisteme ile B grubunda değerlendirilen mescitler Hoca Hasan Mescidi, Sırçalı Mescit, Taş Mescit ve Tahir ile Zühre Mescidi'dir. Kat sayısı, plan şeması ve yapı malzemesi olarak aynı niteliğe sahip B grubu mescitleri birbirine yakın puanlamaya sahip olmuşlardır. Ayrıca B grubunda bulunan Taş Mescit yapı malzemesi kesme taş olması ve işçiliğinin nitelikli olması ile diğer mescitlerden ayrı bir değere sahiptir. Yapıldıkları dönemde önemli bir değere sahip olan çini süsleme, B grubunda bulunan Sırçalı Mescid'in medhal bölümündeki revaklarında kullanılmış ve halen özgünlüğünü korumaktadır. Bu durum Sırçalı Mescid'in niteliğini artırmıştır. C grubunda bulunan Karatay Mescidi mermer malzeme kullanımı ile diğer mescitlerden ayrılmaktadır. Zenburi Mescidi yapılırken sadece tuğla malzeme kullanılmış ve malzemenin farklı dizilim yöntemleri ile yapı elemanlarında yer alması Anadolu Selçuklu döneminin mescit mimarisini yansıtmaktadır.

Tablo 29. Konya'da Seçilen Anadolu Selçuklu Dönemi Mescitleri İç Mimari Değerlendirme Analizi

Cephesi	Değişim Katsayısı	Plan Çeşitliliğinin Durumuna Göre							Plan Elemanlarının Durumuna Göre								
		Avlu Durumu	Kat Sayısı	Plan Şeması	Mekan Sayısı	Mukarnaslı Taç Kapı	Sütunlu Revak	Medhal	Minare	Türbe	Zaviye	Yapı Malzemesi					
Bulğur Dede Mescidi	3	Değişime Uğramamış															
	2	Az Değişime Uğramış															
	1	Ciddi Değişime Uğramış															
Hoca Hasan Mescidi	*																
	*																
	*																
Karataş Mescidi	*																
	*																
	*																
Sırgalı Mescit	*																
	*																
	*																
Taş Mescit	*																
	*																
	*																
Tahir ile Zühre Mescidi	*																
	*																
	*																
Zenburi Mescidi	*																
	*																
	*																
TOPLAM																	
DEĞERİ																	

7. SONUÇ

Anadolu Selçuklular devrinde din ve ilim yapıları döneminin mimari anlayışını yansıtmıştır. Dönemin dini yapılarından biri olan mescitler, Türklerin yerleşik hayata geçmeden önce yaptıkları mezar yapılarının zamanla ibadet mekânı olarak da kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Alt katı mezar üst katı ibadet mekânı olarak kullanılan mescitlerin ilk örnekleri Konya ve Akşehir’de olduğu bilinmektedir.

Anadolu Selçuklu dönemi mescitlerinin mimari özellikleri incelendiğinde döneminin özelliklerini yansıttığı ayrıca kendine özgü bir mimari anlayışı olduğu görülmektedir. Mescitler kare ya da kareye yakın, sade planlı genellikle tek katlı yapılardır. Kendi aralarında mekân sayılarına ve kullanılan yapı malzemesine göre çeşitlilik göstermektedir. Mescitlerde yapı malzemesi olarak çoğunlukla taş, tuğla ve

mermer kullanılmıştır. Minare, revak ve sütunlarda tuğla, çini ve mukarnas kavsaralı taş süslemeleri görülmektedir.

Bir mescidin niteliğini, yapan kişi ve yaptıran kişinin statüsü belirlemektedir. Buna bağlı olarak yapının yüksekliği, cephe elemanları ve süslemesinde farklılıklar görülmektedir. Mescitlerde son cemaat mahalli bölümü bulunması nedeni ile girişte taç kapı kullanımı görülmemektedir. Ancak taç kapının olduğu mescitlerde mevcuttur. Kapıdaki sadeliğin yanı sıra pencerelerde genellikle kemer (alınlıklı kemer, sivri kemer); pencere kenarlarında ise çini ve tuğla süslemeli motifler kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında Anadolu Selçuklu dönemi mescitlerinin mimari özellikleri incelenmiş ve bu dönemde Konya’da yapılan Bulgur Dede Mescidi, Hoca Hasan Mescidi, Karatay Mescidi, Sırçalı Mescit, Taş Mescit, Tahir ile Zühre Mescidi ve Zenburi Mescidi’nin iç ve dış değerlendirmesi yapılarak mescitlerin cephesel ve mekânsal kaliteleri belirlenmiştir.

Dış cephe değerlendirme analizini yapmak üzere seçilen mescitlerin cephesel ve fiziksel analizleri yapılarak puan verilmiştir. Puanlama sonucunda A, B, C ve D gruplaması yapılmıştır. Dış cephe değerlendirme analiz sonucuna göre Bulgur Dede Mescidi ve Hoca Hasan Mescidi A grubunda, Zenburi Mescidi B grubunda, Taş Mescit ve Sırçalı Mescit C grubunda, Karatay ve Tahir ile Zühre Mescidi D grubunda yer almıştır.

İç cephe değerlendirme analizinde ise seçilen mescitlerin planları üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Yapılan puanlama sonucunda Bulgur Dede Mescidi A grubunda, Hoca Hasan Mescidi, Sırçalı Mescit, Taş Mescit ve Tahir ile Mescidi B grubunda, Karatay Mescidi C grubunda, Zenburi Mescidi D grubunda yer almıştır.

Çalışmada sonucunda Konya kentinde bulunan Bulgur Dede ve Hoca Hasan Mescidi’nin iç ve dış mimari özelliklerinin puanlama ve değerlendirme sonucunda özgün durumlarını korudukları belirlenmiştir. Seçilen mescitler konumları bakımından kent meydanında veya kent meydanına yakın mahallelerde yer almaları sebebi ile işlevlerini aktif olarak devam ettirmektedirler. Bunun yanında kent meydanına uzak olan Karatay Mescidi’nde bina cephesel mekânsal olarak korunmuş fakat işlevsel olarak değişiklik göstermiştir. Mescit; okuma salonu olarak yeniden kullanıma kazandırılmıştır. 13. yy. Anadolu Selçuklular dönemi mescitleri; özgün mimari anlayışları bozulmadan onarılarak günümüz kullanımına uygun hale getirilmesi ile canlılıkları sürdürülmelidir. Bu çalışma doğrultusunda değerlendirme sonucunda özgünlüğünü kaybetmeye başlamış mescitler uygun onarımla kente yeniden kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- BORAN, A., AYKAÇ, R. & BAYAR, Ş. (2015). *Selçuklu Başkenti Konya’da Dini Mimari ‘Cami ve Mescit’*. *İslam ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı*. Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Konferans Salonu Kampüsü, Antalya.
- DİLAVER, S. (1971). *Anadolu’daki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi*. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (IV), 17-28.
- GÜMÜŞ, H., KOÇAK, F., (2010), *Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri*, Konya: Basım Sanayi A.Ş.
- İÇLİ, H.H., (2001). *Dünden Bugüne Konya*, Yakın Doğu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet Çalışması, Lefkoşa.
- İPEKOĞLU, B. (2006). An Architectural Evaluation Method for Conservation of Traditional Dwellings. *Building and Environment*, (41),386-394.
- KAMANLI, M., DEMİRÖZ, A., AŞIK, F.M., KAÇMAZ, F. & HANKAYA, M. (2017). *Kare Planlı Anadolu Selçuklu Yapısı Konya Zenburi Mescidi’nin Statik Analizi*. Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu, Trabzon.
- PARLAK, S., (2019). Fotoğraf Arşivi.
- SEMERCİ, F. (2017). Anadolu Selçuklu Medreselerinin Cephesel ve Mekânsal Kalite Analizi: Sivas Kenti Örneği. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (IMAD)*, 2(3), 295-328.
- SERİN, H., (2019). Fotoğraf Arşivi.

- SÜNDÜS, M.A., (2018), *Konya Mescidlerinde Ahşap Minareler ve Ezanlıklar*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- TURAN, Ş. N. (2018). *Türk Mimarisinde Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları; 13. Yy Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Mahalle Mescitleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- YALDIZ, E. & TURAN, Ş.N. (2018). Konya'daki 13. YY. Minareli Mahalle Mescitleri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(24), 1859-1871.
- YAVAŞ, A. (2008). Konya Sahip Ata (Tahir ile Zühre) Mescidi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Cilt:0, Sayı:20, ss. 161-178.
- YILDIRIM, M. (1997). *Konya'da Son Asırda Kaybolan Bazı Türk Yapıları*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.

İnternet Kaynakları

URL-1, <http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/hoca-hasan-mescidi>

URL-2, <http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/tahir-ile-zuhre-mescidi>